

FIGYELŐ

CSÉMY TAMÁS

A csehországi magyarság a népszámlálások tükrében

1. Általános áttekintés a nemzetiségek létszámának alakulásáról

Az önálló Cseh Köztársaság történetében az első népszámlálást 2001. március 1-jén tartották meg.¹ Az előző népszámlálást még a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Kormányrendelete alapján tartották 1991. március 3-án.²

A két népszámlálás közt eltelt tíz év a nemzetiségek számának alakulása szempontjából nagy változásokat hozott. Ebben az időszakban a Cseh Köztársaság lakossága 72 155 fővel, azaz 0,7 %-kal csökkent (1. számú táblázat).

1. sz. táblázat: Az egyes nemzetiségek számának alakulása
1991–2001 között

nemzetiség	1991 ³	2001 ⁴	növekedés/csökkenés	
			absz. szám	%
cseh	8 363 768	9 249 777	886 009	10,6
morva	1 362 313	380 474	-981 839	-72,1
sziléziai	44 446	10 878	-33 568	-75,5
szlovák	314 877	193 190	-121 687	-38,6
lengyel	59 383	51 968	-7 415	-12,5
német	48 556	39 106	-9 450	-19,5
roma	32 903	11 746	-21 157	-64,3
egyéb nemzetiség	53 952	120 094	66 142	122,6
ismeretlen	22 017	172 827	150 810	685,0
Összesen	10 302 215	10 230 060	-72 155	-0,7

A 2001-es népszámlálásra vonatkozó adatok már véglegesek, tehát néhány következtetés levonható:

1) Ez az első olyan, 1950 utáni népszámlálás, amely Csehország területén népességszökkenést mutatott ki. A csökkenés jelzi, hogy Csehország is követi az általános európai demográfiai trendeket: csökken a születések száma és emelkedik az átlagéletkor. Egyes demográfusok szerint a Cseh Köztársaság népessége 2080-ra körülbelül 7,5 millióra csökken.

2) Az 1991-es és a 2001-es népszámlálásokban megjelentek az előző censusokban nem szereplő nemzetiségek: a morvák, sziléziaiak és a romák. Elsősorban a morvák és a sziléziaiak kevésbé kialakult nemzeti tudata és a cseh nemzetiséghez fűződő ambivalens viszonya okozhatta számuk ingadozását. A tíz évvel ezelőtti népszámláláshoz képest ugyanis drasztikusan csökkent a magukat morváknak, illetve sziléziaiaknak tartott személyek száma (72,1, illetve 75,5 %-os csökkenés), ugyanakkor 10,6 %-kal nőtt a magukat cseh nemzetiségűnek vallók száma. Ebből valószínűsíthető, hogy a morvák és a sziléziaiak „visszatértek” a cseh nemzetiséghez. Ez a folyamat bizonyára további vizsgálódások tárgyát képezi még, hiszen a morvák és a sziléziaiak számának tíz év alatti csökkenése 130 ezerrel magasabb volt, mint a csehek ez idő alatti számbeli növekedése. Ha figyelembe vesszük azt a nagyon valószínű tényt, hogy a Cseh Köztársaságban élő nemzetiségek egy része is nyilván a cseh nemzetiséget gyarapította, a morvák és a sziléziaiak számának a cseh nemzetiséghez való visszatérésből adódó csökkenésen felüli mintegy 130 ezres veszteség a születési és elhalálozási gyakoriság különbözőségével magyarázható, illetve azzal, hogy semmilyen nemzetiséget sem jelöltek meg a népszámlálási űrlapban, tehát az ismeretlen nemzetiségűek csoportját gyarapították.

3) A szlovák, a lengyel, a német és a roma nemzetiség aránya jelentősen csökkent. Legkézenfekvőbb ez a szlovák és a roma nemzetiségnél, itt a csökkenés 10 év alatt 38,6 %, illetve 64,3 %-ot tesz ki. A németek száma 19,5 %-kal, a lengyeleké pedig 12,5 %-kal csökkent. Elsősorban a németeknél ezt a folyamatot a magas átlagos életkor és az alacsony természetes szaporulat indokolja, viszont a szlovákoknál és főleg a romáknál bekövetkezett hatalmas létszámbeli csökkenés ezzel nem magyarázható. Nyilvánvaló, hogy ennek okai sokkal összetettebbek, és indokolt, hogy azokat megfelelő irányultságú szakemberek a legnagyobb komolysággal vizsgálják meg.

4) Az egyéb nemzetiségek (ide tartoznak a csehországi magyarok is) csoportba soroltak száma az előbbi népszámláláshoz képest megnőtt: abszolút számban 66 ezerrel, illetve 122,6 %-kal. (2. számú táblázat). Az ukrán, orosz és

főleg vietnámi nemzetiség számbeli növekedését bizonyára az ukrán, orosz és vietnámi idegen állampolgárok jelenléte is befolyásolta (3. számú táblázat). A népszámlálás alanyai, élve az anonimitásukban rejlő lehetőséggel, valószínűleg fantázia szülte, nem létező, vagy Csehországhoz reálisan nem köthető nemzetiséget is megjelöltek (cszchimó, lapp stb.).

2. sz. táblázat: Az egyéb nemzetiségek számának alakulása
1991–2001 között

nemzetiség	1991 ³	2001 ⁴	növekedés/csökkenés	
			absz. szám	%
magyar	19 932	14 672	-5 260	-26,4
ukrán	8 220	22 112	13 892	169,0
orosz	5 062	12 369	7 307	144,4
rutén	1 926	1 106	-820	-42,6
bolgár	3 487	4 363	876	25,1
román	1 034	1 238	204	19,7
görög	3 379	3 219	-160	-4,7
vietnámi	421	17 462	17 041	4 047,7
albán	n.a.	692	-	-
horvát	n.a.	1 594	-	-
szerb	n.a.	1 810	-	-
zsidó	218	n.a.	-	-
osztrák	413	n.a.	-	-
egyéb nemzetiség	9 860	39 477	29 617	300,4
összesen	53 952	120 094	66 142	122,6

5) Figyelemre méltó, hogy a legnagyobb növekedés az ismeretlen (nem specifikált) nemzetiségűek körében mutatkozott. Az ismeretlen nemzetiségűek száma abszolút számban 151 ezerrel, illetve 685,0 %-kal nőtt! Ennek magyarázata részben az idegen állampolgárságú személyek számának növekedésével magyarázható, részben azzal, hogy a cseh állampolgárok magasabb számban nem óhajtottak nyilatkozni nemzetiségükről.

6) A 2001-es népszámlálás folyamán megszámlálták azokat az idegeneket (nagy részt nem cseh állampolgárokat), akik 2001-ben huzamos tartózkodási engedéllyel (*dlohodobý pobyt*) rendelkeztek. Számuk a népszámláláskor 125 ezer volt (3. számú táblázat).

3. sz. táblázat: Az idegen állampolgárok száma 2001-ben

<i>állam</i>	<i>2001⁵</i>	<i>%</i>
Szlovák Köztársaság	24 201	19,4
Kína	1 458	1,2
Németország	3 438	2,8
Lengyelország	13 350	10,7
Ausztria	1 018	0,8
Orosz Föderáció	7 696	6,2
Ukrajna	20 628	16,6
USA	2 517	2,0
Vietnam	18 210	14,6
egyéb	32 092	25,8
összesen	124 608	100,0

Valószínűsíthető, hogy az idegen állampolgárok egy része nem tartotta fontosnak nemzetiségét megjelölni, így a népszámlálás során az „ismeretlen nemzetiségű” csoportba kerültek.

2. Áttekintés a csehországi magyarság létszámának alakulásáról

A magyar nemzetiségűek száma a 2001-es népszámlálás szerint 14 672-re tehető. Az 1991-es népszámlálás még 19 932 magyart talált a Cseh Köztársaság területén, a csökkenés abszolút számban 5 260, illetve 26,4 %. 2001-ben a férfiak száma 7 711, a nők száma 6 961 volt⁴, míg tíz évvel ezelőtt 10 111 férfit, valamint 9 821 nőt számláltak össze⁶.

A magyar nemzetiségű népesség számát 1991-ben és 2001-ben kerületenként és járásonként az 1. számú melléklet tartalmazza^{4,6}.

A népszámlálás napján (2001.03.01.) az ország területe Prága fővárosra és 13 kerületre (kraj), illetve Prága fővárosban 15 városrészre és a kerületekben 76 járásra volt osztva⁷.

Az 1991-es népszámláláskor (1991.03.03.) Prága főváros mellett 7 kerület, illetve a fővárosban 10 városrész és a kerületekben 75 járás létezett⁸.

A két népszámlálás közti adatok összehasonlíthatósága érdekében (eltekintve jelentéktelen települések területi egységekre való besorolásának változásától) két lényeges változtatást kellett figyelembe venni:

- 1) Prága főváros városrészei számának változása, növekedése 10-ről 15-re. Itt alapvetően négy városrész területét osztották fel. Így a 4. városrészből alakították ki még a 11. és 12. városrészt, az 5-ösből még 13-ast, a 9-esből még 14-est és végül a 10-esből még a 15-ös városrészt.
- 2) Az olomouci körzet šumperki járását felosztották, s megalakították az új jeseníki járást.

Az alábbiakban az adatok a 2001-es területi felosztás szerint vannak csoportosítva.

A) A csehországi magyarság létszáma az egyes kerületekben 2001-ben

Szám szerint a legtöbb magyar (1000 fő felett) a következő kerületekben élt:

Moravskoslezský kraj	2 514 fő
Ústecký kraj	2 106 fő
Středočeský kraj	1 854 fő
Prága főváros	1 671 fő
Karlovarský kraj	1 557 fő

Tíz évvel korábban még további két kerületben haladta meg a magyarság száma az ezer főt: Liberecký kraj (1991: 1020 fő, 2001: 731 fő), illetve Jihomoravský kraj (1991: 1004 fő, 2001: 966 fő).

A „középmezőnyben” (500–999 fő között) a következő kerületek vannak:

Jihomoravský kraj	966 fő
Liberecký kraj	731 fő
Královéhradecký kraj	682 fő
Plzeňský kraj	568 fő
Jihočeský kraj	557 fő
Olomoucký kraj	523 fő

A legkevesebb magyar ezekben a kerületekben található:

Pardubický kraj	431 fő
Zlínský kraj	270 fő
Vysočina	242 fő

A két népszámlálás között csupán a fővárosban élő magyarok száma nem csökkent; nagyon mérsékelten, de mégis 1646-ról 1671-re emelkedett (1,5%). Kis mértékű csökkenés csak a délmorvaországi kerületben tapasztalható, itt a magyarok létszáma 1004-ről 966-ra csökkent (- 3,8 %). Az összes többi kerületben jelentősen csökkent a magyar lakosság száma. Legnagyobb számbeli csökkenésre a következő kerületekben került sor:

	1991	2001	absz. szám	%
Moravskoslezský kraj	3 669	2 514	-1 155	- 33,5
Ústecký kraj	3 148	2 106	-1 042	- 33,1
Středočeský kraj	2 611	1 854	- 757	- 29,0
Karlovarský kraj	2 290	1 557	- 733	- 32,0

B) A csehországi magyarság létszáma az egyes járásokban 2001-ben

Szám szerint a legtöbb magyar a következő járásokban élt:

Karviná	1 102 fő
Ostrava-město	681 fő
Sokolov	678 fő
Chomutov	592 fő
Karlovy Vary	542 fő
Brno-město	427 fő
Praha 4, 11, 12	409 fő
Most	351 fő
Cheb	337 fő
Těplice	333 fő

Legkevesebben, 33-an a pelhřimovi járásban találhatóak. A járások szintjén 1991 és 2001 között a magyarság létszáma a fővárosban – a 3., 4., 5., 8., 11.,

12. és 13. városrészekben – összesen 121 fővel, Brno-město és Brno-venkov járásokban összesen 51 fővel növekedett. Az Uherské Hradiště-i járásban és a Třebíči járásban változatlan maradt a magyarok száma. A többi 87 járásban, illetve Prága nyolc városrészében azonban csökkent. A legnagyobb mértékű csökkenés a Karviná-i járásban következett be, ahol a magyarság száma 555 fővel csökkent. Utána következnek Ostrava-město 354, Karlovy Vary 311, Chomutov 302 és Sokolov 283 fős csökkenéssel.

C) A csehországi magyarság létszáma az egyes városokban 2001-ben

A népszámlálás szerint csupán egyetlen városban haladta meg a magyar népesség száma az 1000 főt (ez Prága 1671 magyar nemzetiségű lakossal), további nyolc városban meghaladta a 200-at (az 1991-es népszámlálás szerint még 15 ilyen város volt)⁹. A száz magyar nemzetiségű magyar lakost meghaladó városok sorrendje a következő⁴:

Prága	1 671
Ostrava	681
Brno	427
Karviná	389
Havířov	314
Karlovy Vary	257
Chomutov	236
Most	225
Sokolov	220
Frýdek-Místek	188
Ústí nad Labem	185
Kladno	146
Plzeň	145
Liberec	143
Hradec Králové	123
Orlová	117
Bohumín	114
Pardubice	113
Kadaň	109
Teplice	106

3. A csehországi magyarság létszámcsökkenésének lehetséges okai

A csehországban élő magyarok nem tartoznak az autochton, őshonos nemzetiségek közé. Jelenlétüket csak az első Csehszlovák Köztársaság létrejötte után kezdték jelezni az egyes népszámlálások.¹⁰ Csehszlovákiában 1918 és 1991 között, Szlovákiában és (az 1945-ig Csehszlovákiához tartozó) Kárpátalján jelentős magyar kisebbség élt. E kisebbségből származtak és származnak legnagyobbbrészt a Csehországban élő magyarok.

A csehországi magyarság létszámának alakulása hátom fő tényezőre vezethető vissza:

1) *Bevándorlás.* A csehországi magyarság esetében nagyon sok egyedülálló, vagy hozzátartozóit otthon hagyó személy költözött Csehország területére, munkát, megélhetést keresve, illetve tanulmányai befejezése után ott telepedett le. Ez a tény hátrányosan befolyásolja a nemzetiség korstruktúráját, korfáját. A 2001-es népszámlálás erre vonatkozó adatai még nem állnak rendelkezésünkre, az 1991-esek viszont igen. Ezek szerint az összlakossághoz képest a csehországi magyarok korfája előnytelen, azaz az előregezés irányába mutat (4. sz. táblázat).

4. sz. táblázat: A magyar lakosság és az összlakosság korösszetétele 1991-ben

<i>korosztály</i>	<i>magyar lakosság</i>	<i>%</i>	<i>összlakosság</i>	<i>%</i>
gyerek (0–14)	1 674	8,4	2 164 436	21,0
ifjú (15–34)	6 921	34,7	3 729 094	36,2
közép (35–59)	8 239	41,3	2 570 842	25,0
idős (60–)	3 098	15,5	1 837 843	17,8
összesen	19 932	100,0	10 302 215	100,0

A táblázatból kitűnik, hogy az összlakossággal összevetve a csehországi magyarságnál jelentősen, kb. 2,5-szer alacsonyabb a gyerekek száma. Ez a további generációk reprodukciója számára nagy hátrányt jelent. Az ifjú korosztály esetében nincs nagy különbség, viszont a közép korosztálynál jelentősen magasabb a magyarok százalékaránya, mint az összlakoságnál. Ez megerősíti azt a feltevést, hogy a csehországi magyarok jelentős része megélhetési

okok miatt jött Csehország területére. Az idős korosztály száma valamivel alacsonyabb az összlakosságnál, ami viszont nem támasztja alá azt a feltételezést, hogy a csehországi magyarság zöme idős ember lenne, s ez lenne a fő oka a létszámuk csökkenésének.

2) *Állampolgárság.* Tanulmányunk 3. számú táblázata szerint 2001-ben a szlovák állampolgárságú, Csehországban huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkezők száma 24 201 fő volt, ezzel szemben 1991-ben 166 363 szlovák állampolgárságú személy élt itt, ebből 3 737 magyar nemzetiségű volt.¹¹ Tekintettel arra, hogy tíz év alatt a Csehországban élő szlovák állampolgárságú személyek száma jelentősen csökkent, feltételezhető, hogy ezek a személyek egy része Csehszlovákia kettéválása után (1993. január 1.) visszatelepült a Szlovák Köztársaságba, s közöttük bizonyára voltak magyar nemzetiségűek is.

3) *Az asszimiláció.* Figyelembe véve a csehországi magyarság migrációs eredetét, korösszetételét és azt, hogy az egész ország területén diaszporában élnek, nyilvánvaló, hogy fokozottabban ki vannak téve az asszimilációs folyamatoknak, mint az egy tömbben élő kisebbségi közösség. Ez a tény is bizonyára közrejátszott a csehországi magyarság létszámának a csökkenésében.

JEGYZETEK:

- ¹ Cseh Köztársaság Országgyűlése 158/1999. számú, 1999. június 30-i törvénye a 2001. évi nép-, ház- és lakásszámlálásról.
- ² Csehszlovák Szocialista Köztársaság kormánya 1990. március 22-i, 186. számú határozata a nép-, ház- és lakásszámlálás időpontjának megváltoztatásáról.
- ³ Podrobné údaje za obyvateľstvo, Sčítaní lidu, domù a bytù 1991, Česká republika, FSÚ 1992, valamint Národnostní složení obyvatelstva ČT (výsledky sčítání lidu, domù a bytù 1991, ČSÚ 1993
- ⁴ Sčítání lidu, domù a bytù 2001, Konečné výsledky, tab. 2: Obyvatelstvo podle národnosti k 1. 3. 2001, <http://www.czso.cz:8005/sldbr-win/owa/gt02?xjazyk=CZ&xuzemi=1&xtyp=1>, 2002. július 22-én
- ⁵ Sčítání lidu, domù a bytù 2001, Konečné výsledky, tab. 3: Obyvatelstvo podle státního občanství k 1. 3. 2001, <http://www.czso.cz:8005/sldbr-win/owa/gt03?xjazyk=CZ&xuzemi=1&xtyp=1>, 2002. július 22-én
- ⁶ Podrobné údaje za obyvateľstvo, Sčítaní lidu, domù a bytù 1991, Česká republika, FSÚ 1992.

⁷ Malý lexikon obcí ČR 2001, ČSÚ, Praha 2001.

⁸ Základní údaje za republiky, kraje a okresy, Federální statistický úřad 1992.

⁹ Sadílek P., Csémy T.: Magyarok a Cseh Köztársaságban 1918-1992, Prága 1993, 159. o.

¹⁰ I. m. 155.-157. o.

¹¹ Národnostní složení obyvatelstva ČR, výsledky sčítání lidu, domů a bytů 1991, ČSÚ 1993, Tab. 3: Národnostní složení obyvatelstva ČR podle pohlaví a státního občanství.